

Мр Живко М. АНДРИЈАШЕВИЋ*

НЕКОЛИКО ПИСАМА НИКОЛЕ I ПЕТРОВИЋА ЊЕГОША

Политички списи краља Николе - његова писма, говори и прокламације - објављени су у склопу његових Цјелокупних дјела 1969. године (приређивач др Саво Вукмановић). Том приликом је публиковано 310 докумената. Двадесет година касније, др Драгоје Живковић је приредио "Политичке списе" Николе I (Цетиње/Титоград, 1989), објавивши 364 документа. У Поговору ове књиге (стр. 501) њен приређивач наводи да је истраживачима доступно око 400 докумената, мислећи при томе на оне политичке списе Николе I које се првенствено налазе у домаћим архивима. Из тога се може закључити да је у нашим архивима остало необјављено не више од педесетак докумената који чине политичке списе Николе I Петровића Његоша. Међутим, наша истраживања у Архивско-библиотечком одјељењу Државног музеја на Цетињу, Државном архиву Црне Горе и Библиотеци Историјског института Црне Горе у Подгорици, показују да само за период од 1860. до 1878. године има око двјеста (200) необјављених писама Николе I. Можемо само претпостављати колики је укупан број његових необјављених писама за цјелокупни период владавине, тј. до 1918. године.

Полазећи од чињенице да кореспонденција једног државника и владара има изузетну важност за изучавање његове политичке личности и дјеловања, ми смо један сасвим мали дио необјављених писама Николе I приредили за штампу и публиковали у "Историјским записима" (2, 1996) и "Архивским записима" (1-2, 1996). Из истих разлога то чинимо и овога пута.

Писма Николе I Петровића Његоша која овдје презентујемо разликују се по свом карактеру: нека имају строго службени карактер, док се, са друге стране, она која је књаз Никола упућивао свом тасту војво-

* Аутор је асистент на Филозофском факултету у Никшићу.

ди Петру Вукотићу углавном одликују приватнијим тоном.

Прва два писма која објављујемо налазе се у Архивско-библиотечком одјељењу Државног музеја на Цетињу, фонд "Приновљени списи". У истом фонду пронашли смо и писмо које овдје објављујемо под редним бројем 12. Писмо књаза Николе упућено Станку Радоњићу (редни број 10) такође смо пронашли у овом Архиву, фонд "Сенатски списи". За разлику од осталих, ово писмо је написано Књажевом руком.

У Архиву САНУ пронашли смо осам писама књаза Николе упућених војводи Петру Вукотићу. Сва писма, осим оних која се овдје објављују под редним бројем 7 и 8, аутографског су карактера. Наведена писма дио су збирке коју је Архиву САНУ поклонио Ристо Т. Пророковић Невесињац, у историографији познат као писац књиге "Буна 1874. и Устанак у Херцеговини 1875. године" (Београд, 1902). На полеђини ових писама он је давао кратке напомене, углавном покушавајући да утврди датум настанка појединих недатираних писама. Но, те његове напомене нама нијесу биле од веће користи. Често су оне и погрешне, што ћемо на одговарајућем мјесту конкретније објаснити. Иначе, документа из збирке Риста Т. Пророковића коришћена су у појединим историографским радовима, а два писма која овдје објављујемо (редни бр. 3 и 5) Бранко Павићевић је користио у својој исцрпној монографији "Црна Гора у рату 1862. године" (Београд, 1963): из једног је саопштио два податка (нав. дјело, стр. 300), а из другог је цитирао једну реченицу (нав. дјело, стр. 309).

У писмима нијесу вршене било какве правописне исправке. Руска слова: Е ("је"), Ї ("ј"), Ју ("ју"), Ја ("ја"), која се у овим писмима редовно употребљавају, овдје су представљена на начин који одговара правилима фонетске азбуке. Наравно, то се није одразило на аутентичност текста.¹

1.

*Књаз Никола - Константићину Пејковићу,
руском конзулу у Дубровнику.*

Цетиње, 05. 10. 1860.

Ваше Високородије,

Имамо чест извјестити Ваше Високородије, да смо примили исправно црквене утвари, које је усредсвовала поклонити сиромашним црногорским црквама Књагиња Татјанова Васиљевна Васиљичова; не мање (?) и 114. фиорина и 80. карантана спроведена на Нас са уваженим дописом Вашег Високородија од 26. Септембра т.(екуће) г.(одине) Б.(рој) 281.

¹ Приређивач захваљује проф. др Радоману Јовановићу на помоћи око тумачења појединих дјелова текста. Такође, захваљујемо на помоћи следећим архивским радницима: Стојанки Иванишевић, Марини Мијатовић и Слободану Калуђеровићу из АБО ДМЦ, те Мирјани Скриварник и Зорану Живковићу из Архива САНУ.

Јављајући Вашем Високородију да ћемо речене утвари подјелити сходно жељи дародатељке, непропуштамо овим изјавити и Нашу особиту благодарност на штедром поклону.

Молимо Ваше Високородије да изволи примити увјерење Нашега особитога почитовања и уважаења.

Цетиње 5. Октобра 1860.

Књаз Црногорскиј
Николај

Његовом Високородију
Господину К. Петковићу
Рус. Имп. Консулу
и пр. и пр. и пр. у Дубровник

Архивско-библиотечко одјељење Државног Музеја на Цетињу (АБО ДМЦ), фонд Приновљени списи (ПС), 1860, бр. 133.

2.

*Књаз Никола - Консијантинџину Пејковићу,
руском конзулу у Дубровнику*

Цетиње, 22. 10. 1860.

Ваше Високородије,

Познато је Вама колико је признателан црногорскиј народ Русији, нашој великој благодјетелници и покровитељници за то, што Она, подупирући нас свагда својом материјалном и моралном помоћу, сачувала је од спољшни душмана нашу драгоцјену, јуначку слободу и независност. За нас је свагда била и јест велика утјеха, да црногорска независност лежи на срцу Руским царевима и да Они цјене и уважавају кржаве жртве које наш народ за њу приноси борећи се непрестано с' душманима православне вјере и србскога рода.

Уважавајући ову високу благонаклоност Русије спрема Црној Гори и знајући од каквога је великог значаја и патриотизма за Црногорце и најмање пројављење царске милости, покојни мој стриц имао је намјеру молити Најмилостивијег Покровитеља, да би он соизволио одликовати наградама оне врстне Црногорце, који су се славно показали у последњем боју на Граховцу с' Турцима за црногорску слободу и независност, али нагла и несрећна смрт, која га постиже у Котору не допустиму испунити ту намјеру и његову највећу жељу представити се лично Покровитељу.

Ослањајући се на високоблаговоленије које је Најмилостивиј Император Александар II показао и мени по моме ступању на владу Црне Горе и одушевљен истим чувствама, која су хранили моји предшественици према свој(м) благодетеља, усуђујем се ходатајствовати преко Вашег Високородија у Императорска Правитељства и молити, да би се Његово Величество наш Покровитељ смислово одликовати наградама -

орденима и медаљама наше Црногорце именоване у списку оvdје приложеном, који ћете имати доброту спровести куда треба и како знате.

Примите, Ваше Високоридије увјерен(ј)е мог особитог почитовања и уважења.

Цетиње 22 Октомбра 1860.

Књаз Црногорскиј
Николај

(Прилог: Списак лица која књаз Никола предлаже за одликовање)
Мирко Петровић, Президент Сената и Војвода од Граховца.
Крцо Петровић Вице-Президент Сената.
Петар Филипов Вујовић, Сенатор и Војвода Љуботински.
Иво Раков Радонић, Сенатор и Војвода Његушки.
Марко Драгов Мартиновић, Сенатор и Војвода Цетињски..
Сава Лукетин Стругар, Сенатор и Војвода Цеклински.
Милош Андров Кривокапић, Сенатор и Војвода Цуцки.
Ђуро Матановић, Сенатор и Војвода Цеклићи.
Ристо Ђуров Гардашевић, официр војске.
Богдан Машовић, перјаник
Милош Пејов Кривокапић десетчар од Гарде.
Јован Машан(ов) Вукотић, Чевски капетан
Михаил Радонић, официр од војске и протопоп Његушки
Машо Врбица, капетан Његушки.

АБО ДМЦ, ПС, 1860, бр. 257.

3.

Књаз Никола - војводи Петру Вукотићу
(нема датума, мај 1862. године²)

Драги Петре,

Разумио сам што сте од Никшића учињели, то ми је добро мило, али колико се радујем вашем јунаштву наполи се више среће надам што послух међу вама влада. Тако, мој Петре, Бог ти срећу дао!

Чуо сам да се војска турска на Гацко окупља и да ће низ Дуго.³ Држите се јуначки и ево ви шиљем 500 гарде и мало новаца т.(о) ј.(ест) 800

² Ово писмо јесте одговор књаза Николе војводи Петру Вукотићу на његово писмо од 30. априла 1862. године. Писмо војводе Петра Вукотића објавио је Душан Вуксан у "Записима" (књ. XIII, 1, 1935, стр. 57). У напомени, на крају писма Р. Пророковић наводи следеће: "Ударац на Никшићу био је око 1. маја, но то се ваљда може дознати тачно из новина. Са Никшића војска се вратила у Дугу и већ 5 маја имала је другу битку с Турцима."

³ Треба: "Дугу" (кланац у сјеверозападном дијелу Црне Горе гдје се у ово вријеме налазио штаб војводе Петра Вукотића).

дуката ако ти јошт што устребује писаћеш ми да ти пошљем.

Поздрави сву војску ма нека сви чују.⁴ Ако има ракије купи им. Особито поздрављам Пека Павловића и Јована Лучина⁵. Вас главаре све брацки грлим и целивам. Поздрави ми Малисора ђецу малу искарај што ми чешће напише⁶.

Тебе поздрављам ја и Књагиња и свиколици

Твој зет Књаз Црногорскиј
Николај.

Архив САНУ, Наредбе, писма, молбе, извештаји - све за историју Црне Горе 1859-1872 (у даљњем тексту: Наредбе...), бр. 7116/12.

4.

Књаз Никола - војводи Петру Вукотићу,
(нема датума, мај 1862. године⁷)

Драги Петре,

Нико неби ради од мене да се икако може да се ко пошље од ове стране, но се не може. У Спуж има истиније тридесет хиљада војске, да није толико бисмо рекли да је омама Омерова⁸, то смо чисто разумјели од нашије пријатеља. Сад те молим да немислиш за мене, но мисли за твој поса, ја сам окружен су педесед витезова с' којима небих се боја насред Мостара а не у Острог у ову Божу кућу и мон(астир). Особито сам задовољан од Каримана и од Шпира.⁹ Препоручујемо се Богу пак што да.

Да си здраво
Николај

Оставио сам дома 50 људи код Милене. Јутрос ми је писала онаје

⁴ Подвучено у оригиналу. И у наредним писмима књаз Никола често подвлачи поједине ријечи или имена.

⁵ У књизи "Црна Гора у рату 1862" (Београд, 1963), Бранко Павићевић, на основу овог писма, наводи да је књаз Никола "посебно похвалио Пека Павловића и Јована Лучића" (стр. 300). Међутим, у писму је јасно написано "Лучин", што значи да је можда мислио на перјаника Јована Лучина Николића, а не на познатог устаничког вођу Јована Лучића.

⁶ Не можемо утврдити кога је Књаз звао "Малисором" и на коју је "ђецу" мислио.

⁷ Из писма се може сазнати да је оно упућено војводи Петру Вукотићу у вријеме Књажевог боравка у манастиру Острог. А у манастиру Острог књаз Никола је могао боравити од 15. маја до 1. јуна 1862. године, будући да се у то вријеме налазио на овом дијелу фронта. Писмо је, дакле, настало у другој половини маја 1862. године. У напомени за ово писмо, Р. Пророковић је само навео да оно, по његовом мишљењу, стоји у тијесној вези са писмом које овдје објављујемо под редним бројем 6.

⁸ Омер-паша Латас, главнокомандујући турске војске која је напала на Црну Гору.

⁹ Кариман је очито нечији надимак, но није нам познато кога је Књаз тако звао. Друга личност о којој Књаз говори могуће да је Шпиро Матановић, који је касније био перјанички капетан. По свему судећи, обојица су људи из Књажеве пратње.

здрави и добро.

Архив САНУ, Наредбе..., бр. 7116/17.

5.

Књаз Никола - војводи Петру Вукојићу
(нема датума, јун 1862. године¹⁰)

Петре!

Разумио сам чисто да су се у Србији побунили, паша се у град затворио и брани се Помози Боже. Живјело Србство, Ура! Живио војвода. твој зет
Николај

Архив САНУ, Наредбе..., бр. 7116/20.

6.

Књаз Никола - војводи Петру Вукојићу
(нема датума, јун 1862.¹¹)

Драги Петре.

Чуо сам да си некога од војске у Гацко послао зато ти дајем наредбу да сиђеш с војском у Горње поље¹² а да оставиш добре страже на Злоступ¹³ и ће ти видиш. Зашто смо разумјели чисто да ће Омер-Паша уз Бјелопавлиће он је дошао у Спуж с' војском, сад ако буде овамо потребито да си наредан у сваки час а ако буде тебе од нужде (а од Спужа не буде ништа:) дао сам наредбу Петру Филипову¹⁴ да тебе прискочи. Ово немој никоме ништа кажевати но криј док се што догоди.

Тако знади и да си здраво
Твој зет Николај
Књаз Црногорски

Архив САНУ, Наредбе..., бр. 7116/18.

¹⁰ Ово писмо је настало после догађаја на Чукур-чесми (3/15. јун 1862). Овај инцидент је изазвао сукобе између Срба и турских војника из Београдске тврђаве. На основу вијести о овом сукобу, књаз Никола је закључио да је Србија ушла у рат. Већ 11. јуна 1862. године војвода Петар Вукотић је одговорио Књазу на ово писмо, изражавајући задовољство због "радостног гласа" (Записи, књ. XIII, 1, стр. 58). Писмо је, дакле, настало у првој декади јуна 1862. године.

¹¹ Напомена коју је у вези са датирањем овог писма дао Р. Пророковић, гласи: "12. јула састале су се турске војске у Зети, дакле ово је морало бити прије на неколико дана." Међутим, по нашем мишљењу писмо је настало у току мјесеца јуна 1862. године, док се војвода Петар Вукотић налазио на простору Бјелопавлића.

¹² Горње Поље, крај који се налази око 5 км сјеверозападно од Никшића.

¹³ Злоступ, мјесто у кланцу Дуга, према планини Голији.

¹⁴ Мисли се на војводу Петра Филипова Вујовића.

7.

Књаз Никола - војводи Пејџру Вукојићу

Цетиње, 15. 03. 1863.

Од нас Николаја I Књаза Црногорскога и Брдскога и пр. и пр. и пр.:
Високоблагородному Г. Војводи и Сенатору Петру Вукотићу

Поздрав!

Шиљем ти по Вуку Филипову¹⁵ 400 Дуката које ћеш дати Озринићима како видиш да је најправие, то јест ониема те су ти ову годину били за прешу. Од истије парах даћеш удовицама по један Дукат, па макар какви су им год били домаћини. Са истијема парама шиљем једну Округу Свјештеническу¹⁶ у Вашу Цркву. Даровату од од њене Свјетлости Књагиње Даринке. и тако знади.

Даси здраво.

Цетиње, 15. Марта 1863 год

Архив САНУ, Наредбе..., бр. 7116/30.

8.

Књаз Никола - војводи Пејџру Вукојићу(Цетиње, 27. септембар (?), 1867.¹⁷)

Гну. и Гну. Војводи Петру!

Самоти пишем ова два слова. Ми смо сви здраво, многосмо љубопитни да знамо шта ћете учињет с пашом¹⁸, одма писаћете за ваше уговоре.

¹⁵ Вјероватно је у питању перјаник Вуко Филипов Николић.

¹⁶ Одежду свјештеничку

¹⁷ Ово писмо је, по свему судећи, настало 1867. године, у вријеме када је турска војска била посјела племенску област Језера (Дурмиторски крај). Војвода Петар је одмах након тог догађаја са једним одредом био упућен у ову, тада пограничну област. Језера су иначе на основу разграничења 1859. године остала у саставу Турске, али је утицај Црне Горе овдје био готово апсолутан. Ова област је на Цетињу сматрана за неформални дио Црне Горе. Има неких тврдњи да су на овом простору људи црногорског књаза почетком 1867. године чак наплаћивали и порез, против чега су, наравно, турске власти протестовале (в. Гувернер Босне - књазу Николи, 04.01.1867, Документа из епохе краља Николе, фасцикла 50, Библиотека Историјског института Црне Горе). Такав став Црне Горе и многа неријешена погранична питања на простору Језера, Шаранаца и оног дијела Дробњака који је и даље био у саставу Турске (спорови у вези с граничном линијом, њена недовољна прецизност на одређеним мјестима, црногорско присвајање спорног земљишта) довела су до турског посједања Језера. О територијалним претензијама Црне Горе у овом времену и о црногорско-турским односима у вези с рјешавањем пограничних питања, видјети: Љ. Алексић, *Став Француске према захтјеву Црне Горе за шеријоријалним проширењем 1867. године*, Историјски гласник, 3-4, 1955, 123-135.

¹⁸ Топал Шериф Осман-паша, босански гувернер.

Ако видиш даћете се нагодит без боја одма тршај војску, а то нај-пред Бјелопавлиће и жупљане¹⁹ и другу војску којае из топлија мјеста, јербоћесе војска ту побољети, но за узмитесе живо да знате што приједшта намјерају Турци. Сваку новост и случај јављајте да знамо

Краљ Црногорскиј
Николај

Цети...

27 сев....²⁰

Немој да пушка пукне ће без невоље да те јади незадесе.²¹

Архив САНУ, Наредбе..., бр. 7116/33.

9.

Књаз Никола - војводи Петру Вукојићу

(нема датума, 1867.²²)

Војвода Петре

Ноћас примих чисти телеграм којег а овде прилажем а шиљем да га Божо²³ прочита. На кратко он изговара да је Висока порта дала заповијест Гувернатору Осман Паши да војску враће са Језера; и да остави то доклен комисија пође и престима имовине црногорске. Исти телеграм пак каже да је Осман Паши дата заповијест да Шаране²⁴ о(п)коли војска²⁵; зато ти наређујем да обзнаниш народу Шаранском да се све и мал и робље одма примакне у Језера и у границу црногорску, пак, ко год носи пушку од њих нека се бије с' Турцима а ти с' истом војском стој по коридонима границе и буди предострожан да се неповреди као и Језера, чим би се дирнули једнога или другога наравно ти се остаје бити се.

¹⁹ Мисли се на црногорске поданике из Жупе Никшићке. У оригиналу је "жупљани" написано малим словом.

²⁰ Писмо је на овим мјестима изблиједјело.

²¹ Само ова реченица и потпис аутографског су карактера. Све остало је написао неко други.

²² На основу података који се износе у тексту, можемо утврдити да је писмо настало у октобру или најкасније у новембру мјесецу 1867. године. Наиме, тада је Порта, посредовањем француске дипломатије, пристала да ове пограничне проблеме рјешава мјешовита комисија, као и да се одустане од фортификацијског утврђивања на простору Језера. У ово вријеме постојао је и приједлог да се, оvdје споменути, Божо Петровић Његош упуту у Цариград ради преговора (оп. Д. Вујовић, *Црна Гора и Француска 1860-1914*, Цетиње 1971, 143-153; В. Ђорђевић, *Црна Гора и Аустрија 1814-1894*, Београд 1924, 254-264). Напомена коју је на крају писма навео Р. Пророковић гласи: "Ово писмо није датирано, но, по прилици, писано је у августу 1867. год."

²³ Божо Драгов Петровић Његош (1845-1927), Књажев блиски рођак, формални наследник пријестола до 1871. године. Предсједник црногорског Сената од 1868. године.

²⁴ Мисли се на Шаранце, сусједну племенску област, која је према разграничењу 1859. године такође остала у саставу Турске.

²⁵ Извише ове ријечи у загради је написано "стража".

Тако знади и да си здраво
Књаз Црногорскиј Николај

За све и за све препоручујем ти и кумим те Богом да се трудиш и гледаш да се та ствар о мирној сврши.

П.П. Ако Паша некћене никако но да остави војску около шара-наца, одма ми пиши јер ћемо послати бањане и све оне коијема пријед или послјед судбу шаранску поднијети ваља.

Архив САНУ, Наредбе..., бр. 7116/34.

10.

Књаз Никола - Станку Радоњићу²⁶

(нема датума, 1868.²⁷)

Станко

Примио сам твоје писмо датирано с' Бегових Корита²⁸ 19 августа и зачудио сам се затезању турских комесара, истина, ја сам тебе наложио да пођете на мјесто да радњу почнете и мећете метке²⁹ међу оне које је Европска Комисија поставила, али ипак да не хитате док одговор из Цариграда дође; оћели турци накнаду дати или толковати³⁰ \$5 на наш на-

²⁶ Ово писмо књаза Николе садржи инструкције упућене Станку Радоњићу у вези разграничења између Црне Горе и Турске на простору Дробњака, Шаранаца и Језера. Станко Радоњић, један од најближих књажевих сарадника, био је у ово вријеме представник Црне Горе у мјешовитој црногорско-турској комисији за разграничење; О питању разграничења Црне Горе и Турске у току 1868. године видјети чланак Б. Павићевића: *Црногорско-турски преговори 1868. за рјешење пограничних сиорова према Херцеговини*, Историјски часопис, XIV-XV, 1965, 385-398.

²⁷ Писмо је по свему судећи настало у периоду од краја августа до почетка септембра мјесеца 1868. године, будући да је Станко Радоњић првих дана септембра 1868. већ био дошао на Цетиње.

²⁸ Бегова Корита, мјесто на јужној падини Шљемена (дио Дурмиторског масива), око 6 км ваздушне линије удаљено од Жабљака.

²⁹ Мисли се на граничне ознаке

³⁰ Књаз Никола мисли на пети члан Протокола који су представници Црне Горе и Турске потписали 3. маја 1864. године на Цетињу. Одредбама овог Протокола утврђена су основна полазишта у вези разграничења између Црне Горе и Турске, а потписали су га пуковник Хафиз-бег, у име Турске, и војвода и сенатор Ђуро Матановић, као представник Црне Горе. Протокол је имао 18 чланова. Члан 5., о којему овдје говори књаз Никола гласи: "Сваки посјед, ма какве природе он био, а који је припадао једној особи у току радова мјешовите комисије од 1858. до 1859. биће признат од стране садашње црногорско-турске комисије као легитимна својина. Поменуте својине биће међусобно размијењене, а када размјена не би била могућа онда ће се оне продати и купац ће исплатити суму према оцјени на основу начина предвиђеног у чл. 6. Што се тиче имања која су промијенила власнике путем продаје послје овог времена, она ће бити враћена уз замјену за куповну цијену, која ће бити исплаћена посљедњем власнику"; Видјети: Библиотека Историјског института Црне Горе, фасцикла бр. 413. (Преводи са француског документа у

чин; Ја се чудим што они тако хитају а одговор из Цариграда закаснивао, Цариград Бог зна није у Мјесец, и с' њим се корешпондирати може за 24 уре, но ту има ја се бојим (*une agiere pensee*)³¹ и предвиђајући дајем ти налог да нимало не хиташ докле год ти одговор из Цариграда недоставе, примајули §5. као што га ми толкујемо, или јесули наклони дати у накнаду сумму³² на Цетињу уговорену.³³ Можеш за непоказати хрђаву вољу, поћи само од потоње пирамиде коју сте виђели до друге али ништа не свиђети³⁴, но чекај као што ти горе рекох одговор из Цариграда којџа морају скорим получити ако су што врх мојих предлагања турскиј коме-сари говорили.³⁵

Тако знади и да си здраво
Никола

АБО ДМЦ, фонд "Сенатски списи", 1868, бр. 206.

11.

Књаз Никола - војводи Пејру Вукојићу

Ријека Црнојевића, нема датума, 1869/1870.³⁶

Архиви Сената од 1860-1875); Протокол је први објавио В. Brunswik: *Recuell de documents diplomatiques relatifs au Montenegro, Constantinopole*, 1876, 108-111; О околностима везаним за овај Протокол и питање разграничења видјети чланак Д. Вујовића: *Црногорско-шурски погранични проблеми и Пламенчева мисија у Цариграду 1866*, *Историски записи*, 2, 1963, 181-227.

³¹ Једна скривена мисао (француски).

³² У оригиналу су написана два слова "м".

³³ Мисли се на суму од 100.000 гулдена (фиорина), коју је књаз Никола тражио као накнаду да се одрекле свих претензија на пограничне области Дробњака, Језера и Шаранаца. Састанак између књаза Николе и турских представника одржан је у првој половини августа 1868. године (в. Б. Павићевић, *Црногорско-шурски преговори 1868. године*, *Историски часопис*, XIV-XV, 1965, 396).

³⁴ Не договорај.

³⁵ Мисли се на турске изасланике који су били на преговорима на Цетињу (Ахмет-бег и Костан-ефендија).

³⁶ Писмо је настало или крајем 1869. или почетком 1870. године, у вријеме зимских мјесеци када се књаз Никола налазио на Ријечи Црнојевића. На основу садржаја писма може се закључити да потиче из времена када се заоштрава црногорско-турски сукоб око Вељег и Малог Брда, а то је друга половина 1869. године. Тако је најприје велики везир, јула 1869. године, оштро упозорио књаза Николу да Црна Гора нема никакво право на Веље и Мало Брдо, и да она, упркос уговорној обавези, не показује намјеру да то стање прихвати и поштује (Велики Везир - књазу Николи, 28. 07. 1869, БИИЦГ, фасцикла 50). У одговору великом везиру, књаз Никола је, наравно, устврдио да Црна Гора ипак има право на ове области, наглашавајући да он од тог права неће одустати (Књаз Никола - Великом везиру, 10/22. 08. 1869, исто). Но, крајем године, турска је влада поновила свој одлучни став да ни по коју цијену неће признати право Црне Горе на Веље и Мало Брдо, већ да ће на сваки начин то своје право одбранити (А. С. Јонин - књазу Николи, 30. 01. 1870, ДАЦГ, фонд МИД). Садржај овога писма јасно указује да је оно настало управо у времену овог црногорско-турског дипломатског спора око Вељег и Малог Брда, крајем 1869. или првих мјесеци 1870. године. Писмо, иначе, није могло настати последице тог времена, јер је босански гувернер Дервиш-паша, који се спомиње у

Петре

Ономадне сам примио писмо од Великог Везира на одговор од онога мога што сам му јесенас писао ради Вељега Брда. Као и писмо од Дервиш Паше.³⁷ Прво нам нијека свако право на ова брда, друго је пуно безобразлука и пријетњах. По извјештајима руског Министра из Беча турска³⁸ је наредна да нам рат објави само ако се за ово живи чујемо.

При том додаје да Русија увиђа нашу праву али да нам помоћи неможе у ничему већ да нас моли да попуштимо у интересу и штеђењу крви будући је турска што се каже из петнијех жила кренула на нас.

Ти знаш Петре колико ми је жао попуштити и неправду ову претријети, али што ћеш да се учини, ми нијесмо наредни ни оружјем ни што је најжалосније *духом*.³⁹

Ја се надах да ћу овде бар један мјесец данах у средину моје породице мирно преживити, па ево немогу већ морам сјутра што но се каже на врат на нос по овом времену дома се враћати да радим што, а фамилија ће ми овде заостати и љепше вријеме очекивати.

Овде сам злорад дао наредбу да се војска учи знаковима трубе, и свуђ у Брда а Катунску нахију и Дробњаке нијесам тицао због овога снијега.

Да није толики снијег мислио сам ти писати да и ти сјутра или ондам⁴⁰ дођеш на Цетиње да се укупно са Сенатом с'договоримо што да се сад чини. Али знам ти ћеш пристати ако свађу ријешисмо, а аколи што друго мало ћеш бар у себе прови⁴¹ па ћеш и прекинути.

Е! Петре да ми стаса прах који сам залуду љетос купио неби данас овако било Бог убио онога који мије крив зато.

Какве су гођ околности ја сам весео, бар тако изгледам и да оће свак помислити као ја ласно бисмо одговорили Турској и Европи да се зачуде.

Буди здраво
К. Николај

Архив САНУ, Наредбе..., бр. 7116/38.

писму, већ од средине 1870. године смијењен са тог положаја, а умјесто њега за новог гувернера именован је Акиф-паша.

Напомена коју је на крају овог писма дао Р. Пророковић, гласи: "Ово је писмо писано на Црнојевића Ријечи преко зиме 1870. године, јер тада је био спор око Вељега и Малог Брда."

³⁷ Гувернер Босне.

³⁸ У оригиналу написано малим словом.

³⁹ Подвучено у оригиналу.

⁴⁰ Вјероватно се мисли истог дана.

⁴¹ Нејасан је смисао ове ријечи. Могуће да је Књаз хтио рећи "проврити".

12.

*Књаз Никола - Александру Семјоновичу Јонину,
руском конзулу у Дубровнику*

Цетиње, 24. 03. 1875.

Ваше Високородије

Разумио сам да ће вапор, који ми је Његово Величанство, цар⁴², изволио даривати, приспјети ово дана у Дубровник.⁴³ Због тога шиљем Господина Војводу Маша Врбица⁴⁴, да га прими и учини, што је нужно за пренос. Примите увјерење мога особитог поштовања.

Цетиње, 24. Марта 1875.

Кнез црногорски
Николај

АБО ДМЦ, ПС, 1875, (нема броја).

⁴² Руски цар Александар II (1855-1881).

⁴³ Ради се о јаhti "Славјанин".

⁴⁴ У оргиналу је написано "Врбица", а требало би: "Врбицу".